

1. Ri vho nnyi?

Khomishini ya Tshandukiso na Tshandavhudzo kha u Maandafhadza Vharema kha zwa Ikonomi (The Broad-Based Black Economic Empowerment Commission (“-Khomishini ya BBEE”)) yo thomiwa sa tshimiswa nga ngomu ha ndaulo ya Muhasho wa zwa Makwevho na Ndowetshumo “the dti”) nga Mulayo wa Tshandukiso na Tshandavhudzo kha u Maandafhadza Vharema kha zwa Ikonomi wa vhu 53 wa 2003, sa zwe wa khwinisiswa zwone nga Mulayo wa vhu 46 wa 2013 (“Mulayo wa B-BBEE”). Mushumo wavho u katela u lavhelesa tshumiso ya Mulayo wa B-BBEE na u lwa na nyito dza u vhea vharema sa vhaṅe vha mabindu.

2. Tshipiḁa tsha Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano zwi amba mini?

U ya nga phara ya vhu 7 ya Tshitamennde 00 tsha Khoudu dza Kushumele Kwavhudi (Dzikhoudu), tshithihi tsha zwipiḁa zwo sumbedzwaho zwa u khwinisa u maandafhadza Vharema kha zwa Ikonomi ndi Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano (Socio-Economic Development (SED)) ine ya wanala kha Tshitamennde 500.

Tshimiswa tshinwe na tshinwe ṅwaha muṅwe na muṅwe tshi ṭodiwa uri tshi badele 1% ya Mbuelo nga Murahuhathelo (Net Profit After Tax (NPAT)) kana 0.1% ya mugaganyagwama wo ṅetshedzwaho, ṭhanganedzo ya tshelede dzoṭhe dzo ṭanganedzwaho kana tshelede yo shumiswaho nga zwiimiswa zwine zwa langiwa nga tshitamennde 004 kha zwithu zwi si zwa ndeme (zwi dovha hafhu zwa ḁivhea sa garaṭa ya tshikoro ya bindu ḁine ḁa bveledza tshibveledzwa tshithihi), kha mafulo a mveledziso ya zwa ikonomi ane a ḁo konisa vharema u swikelela kha ikonomi ya shango.

Thuso kana thikhedzo ya SED yo vhumbiwa nga thuso kana thikhedzo ya lwa masheleni na i si ya lwa masheleni yo thomiwaho na u shumiswa hu tshi itelwa vhavhuelwa hu na ndivho ya u konisa nyito dza u bveledza mbuelo hu tshi itelwa vhavhuelwa ho livhiswaho khavho.

Uri i t̄anganedziwe, gumoṭhukhu ya 75% ya ndeme nga vhuḍalo ya thuso kana thikhedzo ya SED i tea u vhuedza vharema nga ṅdila yo livhaho. Arali ndeme ya thuso kana thikhedzo ine ya vha fhsi ha 75% ya vha i tshi vhuedza vharema nga ṅdila yo livhaho, hu ḍo t̄anganedzwa fhedzi ndeme ya thuso kana thikhedzo yo itwaho ya andiswa nga phesenthe ya vhuedza vharema, ine ya ḍo t̄anganedzwa.

3. Ndi nnyi ane a ḍo tea u shumisa Mafulo a Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano?

Tshitamennde 500 tshi tea u shumiswa nga mirado yoṭhe ya muvhuso na zwiimiswa zwa muvhuso, zwiimiswa zwoṭhe zwine zwa thoma nyito ifhio kana ifhio ya zwa ikonomi na mirado ya muvhuso na/kana tshitshavha , khathihi na zwiimiswa zwine zwa thoma nyito ifhio kana ifhio ya zwa ikonomi na zwiimiswa zwo eliwaho hu nga vha nga ṅdila yo livhaho kana i songo livhaho.

4. Tsumbo dza Mafulo a Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano

Tshitamennde tshihulwane tsha 500 ndi tshipiḍa tsha u bveledza mbuelo kha mafulo ane a khou ṭoḍou shumiswa. Afho fhasi ndi mutevhe u sa gumi wa mafulo ane a tea malugana na nyito dza u bveledza mbuelo hu tshi itelwa t̄hanganedzo ya SED:

- (a) Mafulo a mbuelo i bvelaho phanda, a tea u vha a nyito dza ikonomi kana dza zwa mabindu fhedzi.
- (b) U fhaṭa zwikili kana vhukoni ha zwa mishumo ya zwanḍa, u vhala na u ṅwala na vhukoni vhu tshimbilelanaho na mushumo (Zwi tshi katela na u ḍishuma).
- (c) U ṅetshedza zwikhala zwa pfunzo ya vhathu vhahulwane.
- (d) Vhukoni ha u bveledza mbuelo na ṅdivho.
- (e) U khwinisa vhukoni ha u shuma, hu tshi katelwa u ḍishuma.
- (f) U bveledza mbuelo u bva kha nyito dza vhubveledzi.
- (g) U engedzedza u tholea na u bveledza mbuelo.
- (h) U ṅetshedza vhugudisi kana vhpufumbudzi kha zwitshavha zwine zwa vhuelwa. Thuso kana thikhedzo yeneyo i eliwa nga u rekanya kana u vhalela mbadelo dza tshifhinga (hu sa katelwi tshifhinga tsha u tshimbila) tshine vhashumi kana vhalangi vha Tshiimiswa tsho eliwaho vha tshi fhedza vha tshi ita mafulo eneo. Khwaṭhisedzo i pfeseseaho i tea u tikedza mbilo ifhio kana ifhio ya mbadelo dza tshifhinga dzo waniwaho, dzine dza tshimbilelana na vhuhulwane kana vhuimo na ṅdivho ya mugudisi kana mupfumbudzi.
- (i) U t̄hogomela yuniti ya mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano nga Tshiimiswa tsho eliwaho. Ndi tshipiḍa tsha miholo na malamba zwo vhangiwaho nga tshifhinga tsho fhedzwaho nga vhashumi kha, na kha dziṅwe tshinyalelo dzine dza tshimbilelana na u, u t̄uṭuwedza na u shumisa mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano zwi vhumba thuso kana thikhedzo.

Mafulo o bulwaho kha tshipiḡa tsha (a) u swika kha (g) afho nṯha, zwi amba mafulo ane a khwinisa vhukoni ha vharema vhane vha bvela phanḡa na u sa vha vhadzheneleli kha ikonomi ya shango uri vha katelwe kha u dzhenelela kha ikonomi nga lwa tshoṯhe nga u ṯuṯuwedza u shumiswa ha thuso kana thikhedzo dza mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano zwi tshimbilelanaho na u khwinisa nyimele ya zwa masheleni ya vharema u itela u sa ṯuṯuwedza u bvela phanḡa ha u ḡitika nga thuso ya masheleni. Sa tsumbo, ṅetshedzo ya ndambedzo ya mabindu ya zwitshavha, vhugudisi kana vhupfumbudzi kana zwitshavha zwa vhaeletshedzi zwine zwa ḡo vha thusa u engedzedza vhukoni ha u langa zwa masheleni kana u ṅetshedza nyimele dza u leludza u renga kha zwitshavha zwine zwa vha vhuelwa musi vha tshi renga thundu/tshumelo dzavho.

Tshinṯwe hafhu, Khoudu dzine dza vha kha “Sheduḷu ya 1 nga ha Dzithalutshedzo” hu tshi khou ḡadziswa kha mafulo o bulwaho afho nṯha, dzo sumbedza uri thuso kana thikhedzo dza SED hu nga vha nga tshivhumbeo tsha:

- (a) mbekanyamushumo dza mveledziso ya vhafumakadzi, vhaswa, vhatu vha re na vuholefali, vhatu vhane vha dzula mahayani;
- (b) thikhedzo ya ṯhogomelo ya mutakalo na mbekanyamushumo dza HIV/AIDS;
- (c) thikhedzo ya mbekanyamushumo ya pfunzo, tshomedzo/zwiko na matheriala kha vhuimo ha pfunzo ha phuraimari na ha theshiari, khathihi na dzibazari na ndambedzo ya matshudeni;
- (d) vhugudisi kana vhupfumbudzi, mveledziso ya vhukoni ha vhatu vha si na mishumo na pfunzo ya mutheo ya vhatu vhahulwane na vhugudisi; kana
- (e) thikhedzo ya vhutsila, mvelele kana mbekanyamushumo dza mveledziso ya zwa mitambo.

5. Ndi zwifhio zwine zwa sa ḡo tea sa Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano?

Thikhedzo ifhio kana ifhio ya mafulo o ṯalutshedzwaho kha 4 afho nṯha, nga kha thuso dza SED dzi a nga si a lushaka lwa u sumbedza u pfela vhuṯungu kana u vha na mbilu yavhuḡi u fana na dzimpho dzine dza vha dzi sa tshimbilelani na u bvedza mbuelo. Tshinṯwe hafhu, SED, a i lingani nga ndeme na Vhubindudza ha Khamphani dza Mveledziso ya zwa Matshilisano (Corporate Social Investment (CSI)).

CSI i shumiswa nga maanḡa u ṯuṯuwedza vhuthu kha zwitshavha hune tshiimiswa tsho eliwaho tsha shuma hone, fhedzi a i fushi ndingo ya mveledziso ya mbuelo. Izwi zwi anzela u vha nga tshivhumbeo tsha zwifhiwa kana dzimpho, sa tsumbo, u ṅetshedzwa ha zwiambaro zwa tshikolo na dzibugu, u lugisa zwifhaṡo, u ṅetshedzwa ha phasela dza zwiliwa, nz.

Hu tshi khwaṯhisedzwa u shandukiswa ha mbekanyamushumo dza CIS dza vhatuso

dza SED, hu anzela u ambiwa uri nga ndila ine Dzikhoudu dza vha dzo n̄waliwa ngayo zwi ita uri zwiimiswa zwi si kone u vhona phambano zwavhuḍi vhukati ha mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano na vhubindudzi ha khamphani kana mabindu kha zwa matshilisano.

Naho zwo ralo, hu tea u elelwa tshifhinga tshoṭhe uri SED a i diṭiki nga maanda nga dzimpho kana zwifhiwa nahone hu nga vha khwine u konisa mveledziso ya mbuelo ya vhavhuelwa u itela u bveledza na u svela phanda na u vha na tswikelelo kha ikonomi. Afho fhasi ndi tsumbo ya uri tshiimiswa tshi nga vha na ṭhuṭhuwedzo yavhuḍi hani nga u netshedza zwi tevhelaho malugana na u thoma u shumisa mafulo o buliwaho kha pharagirafu ya vhu 4 afho nṭha:

Lushaka lwa thuso ine ya vha yo tea	Mutengo wa thuso/ndam bedzo	Phese nthe ya mbuelo
Gavhelo na thuso dzi tshimbilelanaho		
Masheleni o netshedzwaho a Gavhelo	Mutengo wa gavhelo nga vhuḍalo	
Mutengo wa tshinyalelo yo livhaho malugana na thikhedzo ya mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano, mafulo o tiwaho a sekithara kana Thuso dza Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano dzo Tendelwaho	Tshinyalelo dzi ṭanganedzeaho (thuso ya tshelede kana i si ya tshelede)	100%
Nyafhulelo nga nṭha ha ya matshimbidzele a bindu o ḍowealeho ya u tikedza mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano, kana mafulo a sekithara dzo tiwaho kana Thuso dza zwa Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano dzo Tendelwaho	Mutengo wa luafhulelo (nga nṭha ha luafhulelo lwo ḍowealeho lwa bindu)	100%
Tshinyalelo dzi songo livhaho kha u tikedza mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano, mafulo o tiwaho a sekithara kana Thuso dza Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano dzo Tendelwaho	Mutengo u pfeseseaho (zwa tshelede na zwi si zwa tshelede)	80%

Thuso kha vhukoni ha vhashumi		
Tshumelo dza phurofesheni dzo netshedzwaho nga mahala hu tshi khou tikedzwa mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano, mafulo o tiwaho a sekithara kana Thuso dza Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano dzo Tendelwaho	Mutengo une wa badelwa nga awara wa bindu wa vhathu vha re na phurofesheni	80%
Tshumelo dza phurofesheni dzo netshedzwaho nga luafhulelo dza u tikedza mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano, mafulo o tiwaho a sekithara kana Thuso dza Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano dzo Tendelwaho	Ndeme ya luafhulelo u ya nga mutengo une wa badelwa nga awara wa bindu wa vhathu vhane vha vha na phurofesheni	80%
Tshifhinga tsha vhashumi vha Tshiimiswa tsho Eliwaho tshine tsha shumiswa zwavhuḁi kha u thusa vhavhuelwa na mveledziso ya ikonomi na zwa matshilisano, mafulo o tiwaho a sekithara kana Thuso dza Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano	Muholo wa ṛwedzi wo kovhiwa nga 160	80%

6. Thuso dza Mveledziso ya Ikonomi na zwa Matshilisano

Musi hu tshi ṭanganedzwa thuso ya SED, muthu wa phurofeshinaḷa wa khwaṭhisedzo sa zwe zwa randeliswa zwone kha manyuaḷa wa **dti** wo anḁadzwaho nga ḷa 18 Fulwana 2008 (sa zwine u nga vha wo khwinisiswa zwone nga tshiṛwe tshifhinga), u tea u khwaṭhisedza tshiimo tsha B-BBEE tsha tshiimiswa tshine tsha vhuelwa nga kha vhuṭanzi ho linganaho nahone vhu fushaho, u wana khwaṭhisedzo u bva kha tshiimiswa tshine tsha vha vhuelwa kana vhadzheneleli vha vharema ine ya fusha ṭhalutshedzo ya “vharema”, na u livhuwa u dzhenelela, na u khwaṭhisedza uri fulo ḷa SED ḷo thomiwa na u thoma u shuma nga tshifhinga tshenetsho tsha zwa masheleni zwo ita uri hu vhe na u bveledza mbuelo dza vhavhuelwa.

7. Muelo wa Mafulo a Tshigwada tsha Vhuraru

Musi fulo ḷa SED ḷi tshi thoma u shuma nga kha tshigwada tsha vhuraru, thuso kana thikhedzo ya tshiimiswa tsho eliwaho i tea u thomiwa na u thoma u shumiswa nga vhavhuelwa ho livhiswaho khavho. U netshedzwa fhedzi ha zwikwama kha tshigwada tsha vhuraru a hu iti uri phoindi dza SED dzi tee u ṭanganedzwa.

Tshiṛwe hafhu, thuso dzine dza itwa nga murahu ha datumu ya muelo a dzi nga

ṭanganedzwi.

Hune tshigwada tsha vhuraru tsha vha tsho nangiwa nga tshiimiswa tsho eliwaho u konisa thuso kana thikhedzo dza SED tsha vha tshi Dzangano ḽi si ḽa Mbuelo (Non-Profit Organisation (NPO)) kana Dzangano ḽa u Vhuyedza Tshitshavha (Public Benefit Organisation (PBO)) hu tshi katelwa Khamphani dzi si dza Mbuelo (Non-Profit Organisation (NPC)) , tshiimiswa tshenetsho tshi tea u vha tshi tshi kona u ṅetshedza ṭhanziela ya B-BBEE kana afidavithi yo itwaho nga fhasi ha muano malugana na thevhedzelo ya B-BBEE.

DziNPO/dziPBO/dziNPC dzi ṭalutshedzwa sa mabindu ane a bveledza tshibveledzwa tshithihi hu tshi itelwa muelo wa B-BBEE. Thevhedzelo yavho ya B-BBEE i elwa u ya nga Tshitatamennde 004 (i dovha hafhu ya ṭalutshedzwa sa garaṭa ya tshikoro ya mabindu ane a bveledza tshibveledzwa tshithihi).

Garaṭa ya tshikoro ya mabindu ane a bveledza tshibveledzwa tshithihi i khethekanya mabindu u ya nga mbuelo dza ṅwaha, mugaganyagwama wo ṅetshedzwaho kana tshelede yoṭhe yo ṭanganedziwaho ya ṅwaha. Izwi zwi amba uri mabindu ane a bveledza tshibveledzwa tshithihi ane a vha na mbuelo/mugaganyagwama wo ṅetshedzwaho/ tshelede yoṭhe yo ṭanganedzwaho ya ṅwaha zwine zwa vha R0 miḽioni na fhasi ha R10 miḽioni/ zwi vhidzwa Mabindu Maṭuku a songo katelwaho (dziEME), arali mbuelo ya ṅwaha/mugaganyagwama wo ṅetshedzwaho/ tshelede yoṭhe yo ṭanganedzwaho ya vha i ṅṭha ha R10 miḽioni fhedzi i fhasi ha R50 miḽioni zwi vhidzwa Mabindu Maṭuku ane a Tea (Qualifying Small Enterprise (QSE), nahone ayo ane mbuelo yao ya ṅwaha/ mugaganyagwama wo ṅetshedzwaho/tshelede yoṭhe yo ṭanganedzwaho ya R50 miḽioni na u ya ṅṭha zwi vhidzwa zwiimiswa kana mabindu mahulwane.

Uri ṭhanziela/Afidavithi yo itwaho nga fhasi ha muano ya B-BBEE i wanala hani:

DziSME dzi ṅetshedzwa vhuimo ha vhu 4 ha othomethiki fhedzi arali dzi na 51% ya vhavhuelwa vha vharema hu ḍo vha vhuimo ha vhu 2, nahone 75% ya vhavhuelwa vha vharema i ḍo wana vhuimo ha 1. DziEME dzi tea u wana afidavithi yo itwaho nga fhasi ha muano. Kha vha sedze temphuleithi kana tshivhumbeo tsho nambatedzwaho uri vha kone u wana thuso kana ngeletshedzo.

DziQSE dzine dza bveledza tshibveledzwa tshithihi dzi tea u sa fani na dziṅwe dzi tea u eliwa nga muthu wa u kwhaṭhisedza a re na phurofesheni o tendelwaho (<https://www.sanas.co.za/Pages/index.aspx>) uri a kone u wana ṭhanziela ya B-BBEE. Fhedzi arali dzi na 51% ya vhavhuelwa vha vharema dzi ḍo mbo ḍi vha kha vhuimo ha vhu 2 nahone 75% ya vhavhuelwa vha vharema hu ḍo vha vhuimo ha 1. Tshiṅwe hafhu dzi tea u ḍadza afidavithi nga fhasi ha muano malugana na dziQSE.

Zwiimiswa zwi hulwane zwine zwa bveledza tshibveledzwa tshithihi zwi tea u khwaḥisedzwa, hu nga vha nga muthu ane a vha na phurofesheni o tendelwaho.

Vha ri kwama hani:

B-BBEE Commission
the dti Campus
77 Meintjies Street
Block E, Second Floor
Sunnyside, Pretoria
0001

**Adirese ya Poswo ya
the dti**

Private Bag X84
Pretoria
0001

Luṭingo: (+27) 12 394 1535

Emeiji:

MRamare@beecommission.gov.za

Webusaithi: www.bbbeecommission.co.za